

PÉNTEK IMRE

A klasszicitás rejtett ösvényei

Béres János szobrászi világa

Wehner Tibor *Modern magyar szobrászat (1945–2010)* című áttekintő tanulmánya a szobrok állításával és eltüntetésével veszi kezdetét. Szerintem ez a politikum része. A szobrászat, főként a köztéri szobrászat mindig is egy többszoros rendszer eredményeként jött, jön létre. A különböző adminisztratív beavatkozások, jogszabályok, határozatok s egyéb hivatali procedurák nem tudják leírni és megragadni a művek köztérre kerülésének folyamatát. A spontán elemek, egyéni kezdeményezések, a véletlenek éppúgy részei a társadalmi „összjátéknak”, mint a kollektív emlékezet hullámzása. A le nem írt hagyomány éppoly alakító, mint a tudatos, szervezett, hivatali rendelkezések. Szerintem a kiváló művészettörténész túl sterilen tekint a területre, tapasztalatait, információit főként az állami beavatkozás irányából szerezve. Ha a végeredményt tekintjük, a magyar szobrászat alakulására igazán a klasszicizmus és a historizmus hatott, s talán ennek motívumai járták át az alakulások napjainkig ívelő vonulatát. A fő kérdés az identitás volt. Egy közösség, város, nemzet képes-e önmagát megjeleníteni a térben, hogy kommunikálja a világgal létét, sajátosságait, nos, ez volt a feladat sok száz éven át, amit meg kellett oldani. S ami megmaradt, túlélte a századokat, ennek az igénynek felelt meg. Zala György jó harminc évig dolgozott a Millenniumi emlékművön, sok mindent kénytelen volt feladni a megvalósítás érdekében. Az apróbb változások – királyok és egyéb politikusok cseréje – nem tette félreszoríthatóvá a mű egészét és döntő figuráit. Klasszicizmusa áttört a korokon, a magyarság megjelenítésének kitörölhetetlen jelzését adta és adja ma is. Méltóságteljes realizmusa és eleven historizmusa nem szenvedett csorbát, a koronázási szimbólumokat magasba emelő angyal az európai történet magasába emeli a magyarság sorsát, küldetését, rendeltetését. Hegyi Lóránd *Az élmény és fikció* kötetében a következőket írja: „A Worringer által »örök klasszikának« nevezett művészeti magatartás a teljesség megragadásának igényéből fakadóan hozza létre a zárt, szemléletileg lekerekít-

tett, az érzéki konkrét alakban egy átélhető teljesség-élményt vizualizáló műalkotást.”

Az „örök klasszika” nem leváltható. Újra és újra, különböző korokban felfedezik ezt az átélhető teljességet. Nálunk a hatvanas évektől kezdve jött el az idő, amikor a művészi gondolkodás újra áttörte az ideologikusság falait. Ez a szellem nagy köztéri műveket is létrehozott – mint Somogyi József *Martinásza* vagy Melocco *Aratókja* –, még a szocreál stílus manírjai közt is akadtak remekművek. A klasszikus realizmus visszatért a művészetbe, mint Borsos Miklósnál vagy Schaár Erzsébetnél és Vígh Tamásnál, a stilizáló játékok nem érvénytelenítettek az „örök klasszika” törvényeit, a hetvenes évektől ismét felerősödtek a figuratív tendenciák. Kő Pál néha szimbólumokban fogalmazó elevensége képes volt hiteles műveket alkotni a hamisságok útvesztőiben. András Gábor *A magyar képzőművészet a 20. században* című kötete *A nyolcvanas évek. „Az avantgárd halott”* fejezetében azt írja: „A nyolcvanas évek elején érte el Magyarországot az az egyetemes művészetben lezajlott paradigmaváltás, amely a 20. századi izmusok fejlődéstörténetét, az egymásnak ellentmondó, egymást inspiráló tendenciák egyre felgyorsuló ütemét, a folytonos – mind stílárís, mind elméleti – újra törekvést merőben más optikán láttatta. A *posztmodern fordulat* tudatosította a modernizmus önfelszámoló paradoxonát...”

A nagy nevek, a kivételes teljesítmények már a hatvanas évektől megmaradtak a hagyomány keretében, az identitás és az örök klasszika megfogalmazóivá váltak. Azonban volt egy érdekes vonulata a magyar szobrászatnak. A követők, a tanítványok sora, akik többnyire az amatőrség valamilyen válfajából törtek az ismertségbe, s nem is eredménytelenül. Wehner Tibor szobrászati monográfiájában az ilyen esetekben egy rövid, velős mondattal nyit: „Autodidakta művész.” Tudnék sorolni itt neveket: Bocskai Gyula, Bogdándy Szultán, Budahelyi Tibor, Bukta Imre, ef Zámbo István, feLugossy László és mások. Mindegyikük életében domináns elem volt a ragaszkodás a szobrászati kifejezőmóddhoz, az élet

fordulataiban mindig megtalálták azt a kis (vagy nagy) kaput, amely őket ebbe az irányba vezette. Nekem is volt szerencsém ismerni néhány ilyen alkotót, akik egy bizonyos idő után, teljesítményük szerint elérték a profi, a hivatásos szintet, a szervezeti visszaigazolást, s megkapták a nekik járó díjakat.

Egyikükkel a hetvenes években találkoztam Zalaegerszegen, akivel különböző kiállításokon botlottunk egymásba, Dús László festőművész körében rajzolni tanult, de az ő távozása után Szabolcs Péter szobrász műtermében végzett kisegítő munkát. Bevallom, az akkori szorgos igyekvőben, máskacs pályakezdőben én sem ismertem fel a későbbi mestert, a klasszicitás hiteles kivitelezőjét. Csak egyet láttam: a végtelen türelmet és önfeladó alázatot, amivel Béres János – mert ő volt az – elsajátította a mesterség csinyját-binyját. Itt évtizedekről volt szó, nehéz volt tudomásul venni, lassan a tanulóól önálló alkotó lett, aki maga is remek plasztikákkal képes jelentkezni. Emlékszem, Wehner Tibor éppen Zalaegerszegen járt – a *Modern magyar szobrászat* kötetét hozta el egy-két alkotónak –, amikor találkoztunk Fischer Györgynél, s nekem is jutott egy példány.

Örömmel láttam, hogy Béres János is bekerült a kötetbe, bár a biográfia és a tartalmi ismertetés lehetett volna bővebb, de a művek sorolása – igaz, fotó nélkül – így is elég terjedelmes listát tett ki. 2010-et írtunk ekkor. Ebben az időben már Béres túl volt több nagyobb szabású (és sikeres) munkán, mint a Hevesi Sándor-büsztt a zalaegerszegi színházban, Széchenyi István-dombormű a zalaegerszegi volt megyeházán, Szent István-emlékmű, Kossuth-szobor, Gábor Miklós-síremlék szintén Zalaegerszegen, illetve Budapesten. Az alkotó Budapesten született, Tihanyban gyerekeskedett, Szentgyörgyvölgyön és Zalaegerszegen élte ifjúkorát, és Szigligetre nősült. Ez a hármasság ma is meghatározza az életét. Olykor hónapokra elvonul Szentgyörgyvölgyre, a volt családi házba, ahol a magányos alkotó aszketikus napjait éli. De mégis mindig ott van, ahol történik valami. Felesége, Ibolya, valamikor könyvtárosként élve napjait, sokat segített neki. És segít ma is, nyugdíjasként.

Béres János pályájának van egy különös vonulata. Ez a színház iránti vonzalma. Nem véletlen, hogy egyik első munkája, a Hevesi Sándor-mellszobor 1986-ban a színház előterébe került. Ennek a különleges kapcsolatnak a forrása Ruszt Józsefhez,

majd később Bereményi Gézához kötődik. Barátságuk többek között abban jelent meg, hogy a szobrász különböző vállalkozásai a színházban valósultak meg. De nem is akárhogyan. Egyik zalaegerszegi vállalkozó, Siklósi Vilmos több műalkotást ajánlódokozott a színháznak, Béres János alkotásait. Az egyik legérdekesebb ilyen ajándék az örökös tagok domborműve a színház bejáratánál. Ruszt József (a színház első igazgatója), Egervári Klára színművész, Bereményi Géza író, a színház munkatársa és a színház titkára, Boncz Barnabás lettek megörökítve a négyes portrén. S később Gábor Miklós zalaegerszegi szülőháza számára készített egy nagyméretű domborművet, és a felesége felkérésére ő alkotta meg – a művész rajzai alapján – a farkasréti, rendkívül kifejező síremléket. És Ruszt József rendező mellszobra is ebbe az arcképcsarnokba került a színház felső társalgójában.

Ha Béres János szobrászatának jellemzéséről szólunk, nem lehet kihagyni a szobrász rendkívüli mintázókésztségét, az arcok karakterének élethű, de mégis stilizált változatát megörökítő eredeti metódusát. Azt hiszem, sikerei egyik titka ebből fakadt, kezdettől fogva. A mozdulat, a gesztus, az egyéni vonások visszaadása mind-mind a Béres-szobrok jellemzői. Ez még a régi szobrok tekintetében is így van, amelyek fotók, grafikák, esetleg festmények alapján készültek. Emlékszem, éppen Kő Pál hívta fel a figyelmemet Béres Szent István egész alakos szobára a lenti templomkertben. Az alak ég felé tekintése olyan bensőséges, olyan megragadó, mint ha ez az égi kommunikáció mindennapos, természetes lenne.

Ha végigtekintünk köztéri munkáin, találunk olyan megrendeléseket, amelyekhez személyes kapcsolat kötötte, de sok olyan témával találkozott, amelyet a megrendelő hozott műhelyébe. A korai művek között találjuk az Olajipari Múzeum jeles férfait megörökítő munkákat, mint dr. Böck Hugó geológus, dr. Hága László vegyész mellszobrát, de például Máriáss József színészt ismerte, s az így született nagyméretű dombormű tisztelgés is volt a barát előtt. S persze ismertségének köszönhető, hogy nem maradtak el a közösségi jellegű köztéri munkák, emlékművek, síremlékek, emléktáblák, sőt utcanévtáblák sem, amelyek szintén elfogadottságát igazolták. Egyik szép és kifejező munkája a Széchenyi-dombormű a zalaegerszegi volt Vármegye Háza falán, mészkőből készült, melynek puhasága aprólékos megoldásokkal érzékeltette a po-

litikus finom belső rezdüléseit. Ahogy szakmai ismertsége nőtt, úgy a megyén kívül is akadtak munkái. Rotter Lajos pilóta mellszobra a Hármashatárhegyen nyert elhelyezést. De a történelmi alakok sem hagyták el: 1991-ben Murakeresztúron Zrínyi Miklósról formázott dekoratív domborművet, 1996-nan Lentiben pedig egészalakos Szent Istvánt, a szent királyt faragta meg. Lendván leróhatta kegyeletét Zala György előtt, amikor 1997-ben nagyméretű domborművet öntött bronzba róla. Egyik emlékezetes munkája készült Zalaegerszegen 1998-ban, amikor a Kossuth térre az ő munkája, egy Kossuth-mellszobor került. A politikus félfordulatos alakja méltóságot sugall, de nincs benne semmi pozórság, természetes, emberi módon simul rá atillája. 2000-ben készült el Zalakaroson egyik legjelentősebb műve: István és Gizella párja. Újszerűségét az jelentette, hogy míg a király egész alakja betölti a teret, addig a társ, a nő, Gizella királyné férje lábánál ül. A színházi vonulat sem maradt el: Gábor Miklós szülőházán 2004-ben nagyméretű bronz dombormű örökítette meg a színész alakját. És a művész rajzaitól ihletve egy jellegzetes bohócfigura került Gábor Miklós síremlékére a Farkasréti temetőben.

S végül a színházi nagymester, Ruszt József, e kis társaság középpontja is befejezte földi pályafutását: 2011-ben elkészült síremléke a zalaegerszegi temetőben, majd mellszobra is odakerült a színházi panteonba, az emlékekkel zsúfolt társalgóba, életrajzának dokumentációjával kísérvé.

Viszonylagos csend után egy tehetős badacsonyi vendéglős bízta meg kivételes munkával: egy márvány szoborcsoport elkészítésével. A szobrász művei a vendéglő északi oldalán rendeződnek el, egy különös társaságot idézve. Mint a mesében: a badacsonyi Szépkilátó Étterem körül hirtelen carrarai márványszobrok nőttek ki a földből. Szoborpark és vendéglátás. Nem gyakori együttes. Pedig már tábla is hirdeti az új kínálatot, majd fenn a hegyen, ahol a valamikori Hertelendy–Rékassy-pince volt, az új tulajdonos nyomán vált Szépkilátó borozóvá.

Miközben kanyarogtunk felfelé, eszembe jutottak az előzmények. Például az, hogy az alkotó, Béres János szobrászi pályájára nem volt ideálisnak mondható. Autodidaktaként kezdte a mesterséget tanulni, Zalaegerszegen. Egy helyi szobrász vállalta, hogy a jó rajzkészségű fiatal a műhelyében megtanítja a mintázás, a kőfaragás, a bronzöntés fortélyaira. Jó tíz év telt el így, amíg a tanítványból

mester lett. Olyan, akit Kő Pál is fiatalabb szobrásztársnak tekint.

Az utóbbi években mesélt nekem is a szoborparkról, aminek a darabjait Szentgyörgyvölgyön faragta. Márványszobrot faragni – ez igen, szobrásznak való munka. De lassan készül. Évek alatt. S hogy jött össze a milliomos mecénással, dr. Kovács János gyógyszerésszel, vendéglőssel, az legyen az ő titkuk. És végre megkaptuk a meghívót. Az avatásra. Az avató L. Simon László költő, író, országgyűlési képviselő feladata, mellesleg nekem is régi barátom.

De már meg is érkeztünk a Badacsony egy kiüntetett pontjára, ahonnan kivételesen remek panoráma nyílik a Magyar Tenger víztükrére. A kissé rossz út is jelzi, ez már a város széle.

És megpillantjuk a fehér szobrok sorát. Őrt állnak, átszellemülten, a vakító fehér napsütésben. A vendéglő klasszikus arányú épülete körül. A táj buja zöld környezetében. Reformkori személyiségekként vannak hirdelve, de csak egy részük az. Kisfaludy Sándor költő és felesége, Szegedy Róza is inkább az elő-reformkor hősei. A feleség háza ma Irodalmi és Bormúzeum, érdekes programokkal. Dérynéét aligha kell bemutatni. A fiatal Deák szívesen töltötte idejét Badacsonyban, főként szüret táján. Szerette a bort, de nem volt nagy ivó. Kisfaludy Károly, a színműíró és az Auróra szerkesztője, joggal kapott helyet e körben. Eötvös Károly író és jogász alakja sokunk előtt ismerős. Az *Utazás a Balaton körül* pedig olyan könyv, amibe – akár kíváncsiságból – mindannyian belelapoztunk. Pauler Tivadar. A neves oktatáspolitikus szinte véletlenül került Badacsonyba, de aztán nagyon megszerette a kapott birtokot. Lánya révén Egry József is kapcsolatba került a családdal, a festő első múzeuma is itt, a birtokon alakult ki. Ranolder János, a jótékonyágáról ismert veszprémi püspök emléke napjainkra elhalványult, de a Ranolder-kereszt, amit 1857-ben állított villája fölé, ma is a helyén van. Ramasatter Vince sümegi képfestő lévén is hozzátette a magáét a balatoni borkereskedelemhez, főként a kiegyezés táján. Pöltenberg Ernő hamvai – családja révén – a badacsonyi temetőben nyugszanak. Elmerengetünk a nemes vonásokon, a hiteles kifejezéseken, az élénk tekinteteken. Őseink egy csoportja hozza a hírt az eltűnt időből.

Tíz szobor, ám ahogy számoltuk: tizenegy posztamens. S az egyiken Bereményi Géza verse:

*Músám! Dicsérd régi szüretének sorját,
Badacsonyban, midőn asztalokra hordák
Ételét, italát a nyélő Balatonnak,
Cultúrát újító nyomos magyaroknak.*

*Midőn még Tihanynak echósan szólt kedve,
Szellemalakokként tódultak a hegyre
Szívtetsző zenékre czifra táncot járni,
Tehátrum tervezni, poézist tsinálni.*

*Déryné szopránja, borvendég zsvivája,
Tükrös tó nympháit hívta Badacsonyba,
Gazdák és poéták, Thália papjai,
Gyültek ide hajdan szüretet tartani.*

*Mert hogy emelték a nemzeti lelket,
Mostani embertől szobrot érdemeltek,
Éljetek állandó tenyésző hűségben,
Egymást vigasztaló igaz szívességben.*

Szép nap volt, mindenképpen. L. Simon László – aki egyébként is a kortársi szoborállítás és -avatás felkentje – remek beszédet mondott.

A félig komoly, félig tréfás lírai biztatást komolyan is vehetjük. A badacsonyi Béres–Kovács-szoborpark még sok nemzedéknek adhat élményt és tudást, kíváncsiságot keltő visszatekintést. Hogy kis országunk ezen térsége is mennyi kincsre rejt magában.

Legutóbb Tihanyban, a kikötő bejáratánál készített Bujtor Istvánról szobrot. A rokon sors nyilvánvaló: ő is Budapestről került a Balaton vonzásába, ahogy Bujtor, s ez a vonzalom mindvégig megmaradt. Szigliget éppoly fontos számára, mint Szentgyörgyvölgy és Zalaegerszeg. Ebben a hármasságban teljesedett ki alkotói pályája, ma is ebben a háromszögben hozza létre újabb és újabb klasszicista plasztikáit.

